

Mollova mapová zbierka

Katarína Švecová
469381
25.11.2019

Obsah

1. Úvod	3
2. Vznik projektu.....	3
3. Ciele	3
4. Popis	4
4.1 Čo všetko portál poskytuje	4
4.1.1 Mollova mapová zbierka.....	4
4.1.2 Zbierka starých máp.....	4
4.1.3 Mapy Moravy.....	5
4.1.4 Vyhľadávanie.....	5
4.2 Technologické riešenia	5
4.2.1 Katalogizácia zbierok.....	5
4.2.2 Digitalizácia a sprístupnenie máp	6
5. Osobné hodnotenie	7
6. Zdroje	8
7. Metadáta	8

1. Úvod

Mollova mapová zbierka je názov portálu mapy.mzk.sk, špeciálnej webovej prezentácie na prehľadávanie historických, prevažne mapových zbierok, vytvorenej Moravskou zemskou knihovnou. Portál je výnimočný vďaka viacerým svojim aspektom – technickými riešeniami vyvinutými práve pre jeho potreby, šírkou a historickým významom zverejnených zbierok, a tým, že ich zadarmo a bez obmedzení sprístupňuje širokej, aj laickej verejnosti.

2. Vznik projektu

V roku 2010 dokončila Moravská zemská knihovna projekt Historické fondy Moravské zemské knihovny v Brně, v rámci ktorého skatalogizovala Mollovu mapovú zbierku, ktorej názov stránka nesie.

V roku 2011 MZK dokončila aj digitalizáciu tejto zbierky, a to vďaka projektu EuropeanaTravel. V rámci neho MZK zdigitalizovala pre svoje účely veľké množstvo atlasov, pohľadníc, či cestopisov, či máp vrátane Mollovej mapovej zbierky a tiež nimi prispela do európskej digitálnej knižnice Europeana. Digitalizácia Mollovej mapovej zbierky priniesla otázku, aký spôsob zvoliť na jej zverejnenie (a zverejnenie ďalších mapových zbierok), a tak bola vznikla práve táto webová prezentácia.

V súčasnosti Moravská zemská knihovna katalogizuje a digitalizuje mapy z 19. a 20. storočia a rozvíja nástroje na georeferenciu a vizuálne vyhľadávanie máp – môžeme očakávať, že portál mapy.mzk.cz, či iné projekty MZK týkajúce sa máp budú čoskoro opäť o niečo rozšírené.

3. Ciele

Hlavným cieľom projektu je zjednodušenie prístupu verejnosti k historicky významným grafickým dokumentom. Veľký význam to má pri výučbe histórie, kedy učiteľ môže využívať tieto materiály na objasnenie preberanej látky, ale aj pre laikov, študentov histórie, či historikov a odborníkov samotných, ktorí tak nemusia žiadať o osobný prístup k cenným a krehkým historickým materiálom, o ktorých ani nemusia vedieť, že existujú. Digitalizácia teda zohráva významnú úlohu aj pri uchovávaní historických dokumentov, ku ktorým tak treba fyzicky pristupovať omnoho menej a znižuje sa tým pádom šanca, že sa poškodia. Katalogizácia a na nej postavené vyhľadávacie nástroje zároveň umožňujú väčší prehľad a efektívnejšie vyhľadávanie v rozsiahlych zdrojoch.

4. Popis

4.1 Čo všetko portál poskytuje

Stránka je zaujímavá svojim obsahom - môžeme na nej nájsť Mollovu mapovú zbierku (vrátane pôvodných Mollových katalógov), Zbierku starých máp, Müllerovu a Komenského mapu Moravy a ich deriváty, prehľad zdigitalizovaných atlasov, či odkaz na zatiaľ zdigitalizovanú časť Zbierky máp 19. a 20. storočia. Každá sekcia obsahuje krátky popis objasňujúci kontext daných diel. Prepracované sú aj metódy vyhľadávania - medzi mapami sa dá vyhľadávať sprístupnenými nástrojmi podľa rôznych kľúčov. Zaujímavou možnosťou je zobrazenie danej mapy na stránke mzk.georeferencer.com (pôvodne staremapy.cz), kde vidíme danú historickú mapu prekrytú so súčasnou mapou a môžeme ju tak lepšie pochopiť. Tiež je tu k dispozícii kontaktný formulár, vďaka ktorému sa dajú získať dodatočné informácie.

4.1.1 Mollova mapová zbierka

Najvýznamnejšou a najrozsiahlejšou zbierkou z tejto webovej prezentácie je Mollova mapová zbierka, ktorej sa venuje najväčšia časť portálu. Zhromaždil ju ako súkromnú zbierku nemecký diplomat Bernard Pavel Moll v polovici 18. storočia. Je jedinečná svojim rozsahom - 12 000 kusov máp či grafík, z čoho mnohé po prvý krát vznikli práve na Mollovu objednávku a ďalšie boli vytvorené ako kópie už pred tým vytvorených máp.

Skladá sa z dvoch atlasov – Atlas Austriacus, zobrazujúci územia Habsburgovcov (ako Rakúsko, Uhorsko, Česko, Holandsko..) a Atlas Germanicus zobrazujúci územia vtedajšej Svätej ríše rímskej. Spolu majú oba atlasy 68 častí podľa menších územných a politických celkov, ktoré sa skladajú už zo samostatných listov. To všetko je popísané v pôvodných katalógoch, spolu s popismi, vysvetleniami a aj obrazovými prílohami. Veľmi významným bol (a je) katalóg Uhorských máp, ktorý bol prvý svojho rozsahu. Niektoré mapy a grafiky sa datujú už do polovice 16. storočia, čo jej, spolu so zachovalosťou pôvodnej zbierky takmer bez zmien, pridáva na historickom význame.

Mollova zbierka sa nedá nazvať len mapovou – obsahuje okolo 7000 grafík a kresieb – popisujúce historické udalosti, fungovanie baní, pohľady na mestá, nákresy významných budov, či dokonca fiktívnych antických artefaktov. V mnohých prípadoch je tu ťažko rozlíšiť, či niečo je mapa, alebo nie, čo býva problémom pri katalogizácii týchto dokumentov.

4.1.2 Zbierka starých máp

Ďalšou významnou zbierkou sprístupnenou na tejto stránke je Zbierka starých máp. Jedná sa o zdigitalizované mapy Moravskej zemskej knihovny, ktoré boli vydané pred rokom 1850 – teda v rovnakom čase, alebo aj skôr, ako Mollova zbierka. Sú to mapy Česka, častí Európy a Európy celej, rôznych ďalších krajín a kontinentov, celého sveta, či hviezdnej oblohy. Zbierka ešte nie je kompletne zdigitalizovaná.

4.1.3 Mapy Moravy

Zaujímavou zbierkou poskytovanou touto webovou prezentáciou je tiež zbierka vybraných máp Moravy MZK. Zatiaľ sú k dispozícii mapy dvoch vetví – Müllerova a Komenského mapa (a ich deriváty).

Müllerova mapa bola vytvorená na začiatku 18. storočia na objednávku Viedne a od tej doby bola mnohokrát kopírovaná a bolo z nej odvodených mnoho ďalších máp. Prvé výtlačky Komenského mapy pochádzajú s polovice 17. storočia. Pôvodný úmysel bol, aby patrila k dielu o dejinách Moravy, avšak slúžila často aj na vojenské účely. Vydávala sa v rôznych obmenách ešte 100 rokov po vzniku prvej rytiny.

4.1.4 Vyhľadávanie

Dôležitou súčasťou projektu, ktorá výrazne uľahčuje prístup k informáciám je vyhľadávanie. Stránka poskytuje možnosť vyhľadávania podľa geografickej polohy pomocou interaktívnej mapy, podľa časového rozmedzia obdobia, z ktorého mapa pochádza, podľa mierky, mena autora, názvu mapy, či iných kľúčových slov a to všetko sa dá kombinovať. Používatelia s najrôznejšími znalosťami a potrebami tak dokážu nájsť, čo hľadajú.

4.2 Technologické riešenia

Stránka je pre nás tiež zaujímavá technologickými riešeniami, ktoré boli vyvíjané a vylepšované MZK, aby sa vôbec katalogizácia a digitalizácia máp mohla uskutočniť. Knižnice majú rôzne štandardy a technológie na katalogizáciu a digitalizáciu bežných kníh. Pri ich vzniku sa však nie vždy rátalo s grafickými či mapovými materiálmi, nehovoriac ich kombináciách, a tak bola MZK nútená tieto štandardy dopĺňať a prispôbovať si ich.

4.2.1 Katalogizácia zbierok

V rokoch 2006 – 2008 bola kompletne skatalogizovaná Mollova mapová zbierka. Zvolený formát bol MARC21, ktorý však nie je vždy postačujúci pre katalogizáciu máp. Pre tento štandard je v prípade máp dôležitých viacero údajov, pri ktorých vznikajú problémy.

Bežne sa uvádza názov, autor nakladateľské údaje a pod., v prípade máp nás zaujímajú zememerač, kartograf, kresliar, rytec...

Tiež názov zobrazovaného územia vytvára problém, keďže hranice sa posúvajú a štáty vznikajú a zanikajú.

Čas vzniku mapy nie vždy je jasný a jeho hľadanie si vyžaduje rozsiahlejší výskum – v prípadoch, keď sa to nezistí, sa pridáva všeobecná poznámka „Dílo bylo vydáváno v letech“ alebo „Datováno podle prvního vydání“.

V prípade údajov o mierke, geografických súradníc a rozmerov mapy treba tiež presne stanoviť, ako sa budú zapisovať, aby boli čitateľné pre počítač. Ak to dosiahneme, vieme pomocou nich napríklad vyhľadávať medzi mapami podľa geografickej polohy, či dokonca prikladať historické mapy na súčasné.

Formát umožňuje rozlišovať mapy od grafičiek či pohľadových plánov, avšak v prípade historických dokumentov to nemusí byť vždy jasné. Preto bolo nutné zavádzať vlastné špeciálne polia, ktoré umožňujú zapísať dané dielo ako grafiku a mapu zároveň.

Ďalšie údaje, na ktoré formát nepostačuje, sú napríklad výzdoba, orezaná mapa, slepá mapa, podlepenie mapy papierom, rozrezaná mapa... Riešením je zápis do poľa 570, tieto pojmy však stále nie sú zjednotené, a tak vyhľadávanie v nich nemusí vždy fungovať.

Pri katalogizácii Mollovej mapovej zbierky teda vzniklo viacero problémov neexistenciou návodov ku katalogizácii máp, ktoré MZK vyriešila nejakým spôsobom, čo však nezaručuje jednotu mapových katalógov v rôznych knižniciach, hoci majú zdanlivo rovnaký formát. MZK v roku 2011 vydala príručku na katalogizáciu a digitalizáciu máp, čo by tento problém čiastočne riešilo, hoci ani tam sa k mnohým veciam nevyjadřila. Karlova Univerzita až neskôr, v roku 2014, vydala kompletnejšiu príručku, kde si poradila s týmito nejasnosťami.

Katalogizácia Mollovej mapovej zbierky bola prvým krokom pre jej digitalizáciu – vzniknutý katalóg mohol byť použitý ako metadáta na ktoré sa pripája digitálna podoba máp.

4.2.2 Digitalizácia a sprístupnenie máp

Pri vytváraní digitálnej podoby máp je tiež potrebné dbať na viacero vecí. Nesmie sa zabudnúť na jedinečné a jednoznačné pomenovanie každého naskenovaného kusu. Aj skener musí mať dostatočné rozmery a rozlíšenie – aj najmenší znak musí byť vo výsledku čitateľný. Dôležitá je aj farebnosť – bežnou voľbou je 24 bitová farebná hĺbka. Výsledok skenovania musí byť uložený bezstratovo – odporúča sa pracovať s formátom TIFF a po dokončení úprav uložiť vo formáte TIFF s kompresiou LZW alebo bezstratovo nastavený jpeg2000.

Mapy sú uložené vo vysokom rozlíšení a pri veľkorozmerných mapách nie je možné ju na bežnej obrazovke zobrazovať celú – buď sa zobrazuje miniatúra mapy, alebo jej časť. Preto sa teda využíva rozdelenie obrazu na dlaždice (najmenších býva pre jeden obraz až 256*256), z ktorých sa vždy načítajú iba tie, ktoré sú aktuálne potrebné, v požadovanom rozlíšení. Pre veľké množstvo dát by bolo neefektívne ich ukladať, preto sa generujú dynamicky – na to sa využívajú image servery, ako napríklad IIPImage, ktoré pracujú s obrázkami a umožňujú simuláciu toho, že dané dlaždice skutočne po celý čas existujú.

Pri zverejnení zdigitalizovaného súboru je tiež dôležité zároveň zverejniť aj popis daného súboru – umožní sa tak napríklad vyhľadávanie Googlom (či inou službou) a lepší prehľad používateľa stránky. Tento popis nie je nutné ručne dopĺňať – dá sa generovať zo záznamu v katalógu.

5. Osobné hodnotenie

Projekt digitalizácie Mollovej mapovej zbierky a jej následného zverejnenia spolu s ďalšími mapovými zbierkami je naozaj rozsiahly. Vytvorenie webovej prezentácie mapy.mzk.cz je len špička ľadovca dlhého procesu – predchádzala mu náročná a rozsiahla katalogizácia a digitalizácia, pri ktorej bolo nutné hľadať mnohé, predtým nie vždy prebádané technické riešenia. Moravská zemská knihovna ale zvládla túto náročnú úlohu a sprístupnila tak verejnosti naozaj cenné a naozaj rozsiahle historické zbierky.

Samotná webová prezentácia poskytuje viacero dobrých možností, ako môžeme hľadať cenné informácie – interaktívnym vyhľadávaním, alebo hľadaním a preklikávaním sa priamo na stránke – čo sprevádzajú aj zaujímavé popisy a údaje o daných zbierkach. Stránka by sa mohla trochu sprehladniť a zopár údajov doplniť, ale myslím, že už teraz je naozaj cennou pomôckou, či už pre historikov, žiakov a učiteľov, alebo pre zvedavcov, čo si jednoducho chcú trochu zabádať a dozvedieť sa, ako vyzeralo ich rodné mesto pred 300 rokmi.

6. Zdroje

- NOVOTNÁ, Eva. *Certifikovaná metodika pro katalogizaci kartografických dokumentů podle RDA* [online], 2014. Dostupné z: http://web.natur.cuni.cz/gis/temap/images/dokumenty/def_met_RDA_new_2014.pdf
- ŽABIČKA, Petr. *Metodika pro on-line zpřístupňování starých map a dalších grafických dokumentů pro paměťové instituce*, 2011. Dostupné z: <https://www.mzk.cz/o-knihovne/odborne-cinnosti/stare-mapy>
- DUFKA, Jiří. *Katalogizace Molloyovy mapové sbírky*, Dostupné z: <https://www.vkol.cz/data/soubory/import/konf17/17konf253-260-DUFKA.pdf> a <http://www.digitalniknihovna.cz/mzk/view/uuid:a249f61e-7706-11e0-ab3d-0050569d679d?page=uuid:c63b2a39-7706-11e0-ab3d-0050569d679d>
- *Moravská zemská knihovna zpřístupňuje staré mapy a grafiky online* [online]. 2011. Dostupné z <https://www.mzk.cz/o-knihovne/media/tiskove-zpravy/moravska-zemska-knihovna-zpristupnuje-stare-mapy-grafiky-online>
- *EuropeanaTravel* [online]. 2011. Dostupné z: <https://www.mzk.cz/o-knihovne/vyzkum-projekty/evropske-projekty/europeanatavel>
- *Historické fondy Moravské zemské knihovny v Brně* [online]. 2017. Dostupné z: <https://www.mzk.cz/o-knihovne/vyzkum-projekty/archiv-projektu/historicke-fondy-mzk-2004-2010>
- *Staré mapy* [online]. 2013. Dostupné z: <https://www.mzk.cz/o-knihovne/odborne-cinnosti/stare-mapy>
- *Mollova mapová sbírka* [online]. Dostupné z: <https://mapy.mzk.cz/>
- *Historie souboru* [online]. Dostupné z: <https://mapy.mzk.cz/o-sbirce/>
- *Rukopisné mapy* [online]. Dostupné z: <https://mapy.mzk.cz/o-sbirce/rukopisne-mapy-a-veduty/>
- *Struktura sbírky* [online]. Dostupné z: <https://mapy.mzk.cz/o-sbirce/struktura-sbirky/>
- *Obsah sbírky* [online]. Dostupné z: <https://mapy.mzk.cz/o-sbirce/obsah-sbirky/>
- *Bernard Pavel Moll* [online]. Dostupné z: <https://mapy.mzk.cz/o-sbirce/bernard-pavel-moll/>
- *Sbírka starých map* [online]. Dostupné z: <https://mapy.mzk.cz/ostatni-sbirky-v-mzk/sbirka-starych-map/>
- *Müllerova mapa Moravy a její deriváty* [online]. Dostupné z: <https://mapy.mzk.cz/mapy-moravy/mullerova-mapa-moravy/>
- *Komenského mapa Moravy a její deriváty* [online]. Dostupné z: <https://mapy.mzk.cz/mapy-moravy/komenskeho-mapa-moravy/>

7. Metadáta

<dc:title>Mollova mapová zbirka a jej webová prezentácia</dc:title>

<dc:creator>Katarína Švecová</dc:creator>

<dc:subject>Mollova mapová zbirka</dc:subject>

<dc:description> Esej o Mollovej mapovej zbirke, jej digitalizácii a zverejnení spolu s ďalšími mapovými zbierkami MZK.</dc:description>

<dc:date>2019-12-25</dc:date>

<dc:type>Text</dc:type>

<dc:format>public</dc:format>

<dc:identifier> <http://www.mapy.mzk.cz/></dc:identifier>

<dc:language>sk</dc:language>